

Grundlage der Volkswirtschaftslehre, v kterémžto objasnil, oproti neurčitému rozumování posavadních ekonomistů, myšlením určitým, na měření veličin účinků příčin jednotlivých se zakládajícím, a v tak zvaných exaktních vědách obyčejným, některé nauky politickohospodářské. Zvláště:

1. Obogatil vědu novou naukou o hodnotách.
2. Upozornil na možnost zákonů společenskohospodářských.
3. Položil váhu na spravedlivost rozčástení statků.
4. Horlí proti neobmezené soutěži.
5. Upozornil na vady rozumování posavadního o penězích kapitálu a úvěru, a podal o nich mnohé výtečné náhledy.
6. Klade váhu na rozeznávání hospodářství národního a světového.
7. Objasnil a rozluštil mnohé otázky politickohospodářské do oboru filosofie zabíhající.

Uznávaje výtečnost spisovatelů uvedených, pokusil jsem se o původní soustavu vědy naší v duchu školy národní zbudovanou, o jejíž základech promluvil jsem již krátce v předmluvě a o jejíž stránce formální a věcné zvláště pojednám v člancích následujících.

Soustava.

§. 88. A. O soustavě vůbec.

Přehledneme-li literaturu politickohospodářskou od časů Smithových až na náš věk, nenajdeme ani dvou děl shodujících se co do sestavení látky. Převládá základní rozeznávání výroby, rozčástení a zpotřeby statků; mimo to panuje ale ta největší rozmanitost, tak že slycháme „kolik spisovatelů tolik soustav.“ Věta tato jest ale pravdiva jenom potud, pokud míní se jí soustavy toliko formální nebo lépe řečeno pouhé šablony, dle kterýchž rozdělují se knihy v díly, oddíly, části, hlavy atd. Však takovéto pouhé pořádkání, sestavování, soustavování a tisícerymi notami opatřování, mající hlavně na zřeteli podati žáku *přehled* látky rozsáhlé, má cenu toliko školní. Nároky, kterýchž nám činiti jest na zvláštní soustavu v pravém slova smyslu, jsou mnohem vyšší. Soustava musí býti stavbou, spočívající na základní pravdě, kteráž jest jednoduchá, jako pravda vůbec. Tak známe soustavu Koprníkovu spočívající na pravdě, že se točí země kolem osy své a kolem

slunce. Podobně jednoduchy jsou zákony Kepplerovy, že se pohybují oběžnice v schodnicích, v jichž jednom ohnisku nalezá se slunce, a že oběžnice popisují v oběhu svém s provodičem v stejných dobách stejné plochy. Totéž platí o rozličných soustavách filosofických, jako byly pojmové soustavy Platonova a Aristoletova v starém věku; Kantova, Schellingova, Heglova a Herbartova věku nového.

Soustavy tyto můžem nazvati vzhledem k soustavám formálným, věcnými.

Každé dílo, podávající nám nějakou soustavu věcnou, vynikává více méně soustavou formálnou, však ne každá soustava formálná obsahuje soustavu věcnou.

Jako ve vědách vůbec, rozeznávati sluší též v hospodářství politickém soustavy věčné od pouze formálných. Rozumí se, že prvnější mají pro nás daleko větší důležitost, jsouce plodem duchů tvůrčích, vyvozujících z pravd buď domyslem neb zkušeností nabytých zákony politickohospodářské, kdežto tyto uspokojují se toliko, aby urovnaly a spořádaly látku již utvořenou.

Známkou soustavy skutečné nebo věčné jest, že vyvrácením pravdy základní sřítí se celá budova na ni vystavěná.

B. Soustavy formálné a věčné.

a) Soustavy formálné.

§. 89. α) Soustavy až posavad užívané.

Soustava formálná, kterouž podal Adam Smith v díle: Inquiry into the nature and causes of the wealth of nations, sloužila za základ všem pozdějším. Rozdělil celé dílo na patero kněh:

α. O zmáhání výrobné síly práce a o způsobu, kterakým rozdělují se výrobky mezi jednotlivé třídy.

β. O povaze hromadění a upotřebení kapitálů.

γ. O rozmanitém pokroku bohatství u rozličných národů.

δ. O soustavách hospodářských.

ε. O příjmech panovníka a státu.

Patero těchto kněh zahrnouti lze ve 3 díly:

α) O dělbě práce a upotřebení kapitálu v průmyslu.

β) O dějinách dřívějších soustav hospodářských.

γ) O vědě finanční.

Hufeland ve své „Grundlegung der Staatswirthschaftskunst“ 1807 nejenom tuto poslední z celku vyloučil, ale našel též v prvních dvou odděleních látku pro samostatnou náuku, kterouž nazval „Volkswirthschaftspflege“ (péče o národní hospodářství), a ekonomisti němečtí rozlišili ji později ve dvě nové vědy: v hospodářskou politiku a hospodářskou policii. Posledního rozloučení tohoto mnozí posud zneuznávají; takže nelze podati obraz, s kterýmž by srovnávali se všickni. Více méně přidržují se rozvrhu následujícího: Politika neboli státověda, jednájící o zákonech, dle kterýchž vyvine se život národa ve státu, rozpadá ve dvě náuky:

α) náuku jednájící o zákonech vývoje blahobytu hmotného čili náuku o zájmech hmotných.

β) náuku o vývoji blahobytu mravného, kteráž rozlišuje se v právo vědu a osvětovědu.

V náuce o zájmech hmotných rozeznávají dvě části:

α¹) theoretickou, kteráž jedná o zásadách hospodářství, vyplývajících z povahy a určení člověka (hospodářství národní v užším smyslu);

β¹) praktickou, jednájící o zásadách, dle nichž má vláda zakládati ústavy a řády k podporování všeobecného blahobytu lidského. Tuto část rozlišují opět ve:

α²) vědu finanční, jejíž předmětem jest řízení hospodářství státního;

β²) péči o hospodářství národní, jednájící o pravidlech vedení veřejné správy k veřejnému blahobytu. Tato rozpadá opět ve dvě náuky:

1. politiku hospodářství národního, jednájící o zásadách, dle kterýchž vede vláda hospodářskou činnost občanův státních jistým směrem;

2. policii hospodářskou, jednájící o zásadách, dle kterýchž podporuje vláda snažení jedinců po docílení hmotného blahobytu.

Nejvýtečnější dílo politickohospodářské, *synthesis Carey'ova*, jest rozvrženo v 47 kapitol ve třech svazcích obsažených. V svazku

1. jedná o okupaci země, o pojmu hodnoty, bohatství, společnosti, poměru války k obchodu, a o hmotě hledě k proměnám místa;

2. o proměnách hmoty a asociaci; konečně

3. o výrobě a zpotřebě, hromadění kapitalů, oběhu, rozčástení příjmů, soutěži, lidnatosti a obchodu.

Vůbec jedná o předmětech všech nauk jednotlivých, na kteréž rozvrženo jest hospodářství politické od ekonomistů německých, aniž by si dal práci s umělým látky uspořádáním, s jakýmž potkáváme se u oněch. Za to ale podal nám v skromném rouchu pravé poklady pravd politickohospodářských.

§. 90. β) Soustava díla tohoto.

Dle §. 4. sluší rozeznávati dva druhy hospodářství politického: vlastenské a vesměrné. Proto rozvrhnul jsem soustavu svou na dva díly. První díl obsahuje „hospodářství vlastenské“. V první části jeho obsažena bude soustava občanskohospodářská, čili soustava obsahující navedení, kterak mají hospodařiti občané státní. Bude tu pojednáno o veškerých skoro předmětech posavadních děl „hospodářství národního“, majících jak na příhodných místech soustavy bude dokázáno, jmeno jako lucus a non lucendo. V části druhé podám soustavu státohospodářskou, čili soustavu obsahující zásady nejlepšího hospodaření se strany státu. V ní bude obsažena spolu věda finanční.

V díle druhém pojednám, pakli mi Bůh věku a síly popřeje, o hospodářství vesměrném čili o hospodářství států nelezajících se ve spolku, jehož idea zrodila se poprvé v hlavě Jiřího Poděbradského, velikého krále našeho.

Jak vidíš, milý čtenáři, nikde nečiním zmínky o hospodářství národním. Jest název tento oprávněn čili nic? Vedle smyslu, kterýž podkládají hospodářství národnímu vůdcové školy německé, neměl by název ten nižádné oprávněnosti. „Kdežto vláda k docilení státního účele zabývá se hospodářstvím, uspokojuje národ potřeby své hospodářskou snahou všech svých údův, tedy neodvislým od sebe hospodařením jedinců a spolků. Soubor hospodářských činností všech k státu přináležejících osob nazývá se hospodářstvím národním. Toto není hospodářství jednoduché, jedinou vůlí řízené, alebrž množství hospodářství samostatných v pojmu ve vyšší celek spojených.“ Tak vykládá Rau na straně 5. (n. m. u.) pojem hospodářství národního. Zajímavý to logický zjev! Slyšme: „Samostatná hospodářství jednotlivá tvoří *jeden* celek, jemuž nevelí *jedna* vůle; *jedno* hospodářství, kteréž ale není jedno alebrž *více* hospodářství samostatných!“ Poslyšme ještě, co praví Roscher: „Hospodářství národní povstává s národem. Není ani od lidí vynalezeno ani

Bohem nadpřirozeně učeno: alebrž přirozený součin vloh a pudů, činících člověka člověkem“. (System. I, 23). „Hospodářství národní jest více než pouhé „vedlé sebe“ mnohých hospodářství soukromých; jako jest národ více než pouhá hromada jedineců a život těla lidského více nežli dav lučebních účinků“ (str. 20. n. m. u.), k čemuž podotýká Dr. Lindwurm: „však ho ani nenapadlo, aby udal aneb skoumal, v čem vlastně toto „více“ vězí“.

Nejenom Rau'ovi a Roseher'ovi, ale i mnohým jiným jest pojem hospodářství národního naskrze temný; proto se mi zdá býti nutno, aby se přiblédlo poněkud blíže do křtícího listu pojmu záhadného.

Věda národního hospodářství považuje se za vědu o hospodářské činnosti národa oproti hospodářství soukromému a státnímu. Však nížádná činnost národa není ani soukroma ani státní, nýbrž každá jest buď soukroma buď státní. Nesprávnost pojmu jest tím nápadnější, čím více skorem všechny posavadní soustavy národohospodářské jenom o předmětech hospodářství soukromého a státního pojednávají, národního hospodářství sotva si všimajíce. Mimo to podrobují zjevy a děje hospodářství společenského zákonům přirodním, mýlíce nezasvěceně poskytováním pod názvem hospodářství národního nejprotinárodnějších nauk tržebnických a kupeckých. Přišel k poznání tomuto, cítil jsem se zavázána upozorniti na to zvláštním článkem (v Právniku, 1866, XVIII.), v kterémž jsem vyslovil paradoxní větu, že: „není hospodářství národního“. Však nevymaniv se tehdy ještě docela z klamných názorů školy národohospodářské, odůvodnil jsem částečně výrok svůj mylným náhledem, že „není žádných společných zájmů národohospodářských“. Však hospodářství národního, ve smyslu zvláštní hospodářské činnosti národa naproti soukromé a státní, jenom proto není, poněvadž postrádá národ co národ pro hospodářskou činnost svou zvláštního ústroj hospodářského. Ústrojí hospodářské činnosti národa jest buď občanské, buď státní. Mimo ně není ale nížádného jiného. Zdá se tudíž, že by se mohlo mluvíti o hospodářství národa co pojmu vyšším podřizujícím sobě občanské a státní? Však ač může býti hospodářská činnost národa buď soukroma buď státní, přece jenom výmínečně spadá hospodářství soukromé nebo státní s hospodářstvím národa a pravidelně jenom s hospodářstvím společnosti státní. Národ může mítí objem dílem uzší dílem širší nežli společnost státní; a jen výmínečně jest národ a společnost

státní jedno. Švýcary n. p. záleží z tří národů. Jsou tam jedno hospodářství státní a nezčíslná hospodářství občanská. Hospodářství zvláštního Vlachů, Němců a Francouzů co národních celků není. Proto jest zajisté pro pojem, kterýž až posavad hospodářstvím národním byl vyrozumíván, lépe užívati názvu „hospodářství společenského“, pokud nesplyne národ a stát v jednu a tutěž osobnosť.

O hospodářství národním sluší důsledně mluviti toliko ve smyslu, hospodářství vlasteneckého oproti nenárodnému čili nevlasteneckému. Hospodářství národní čili vlastenecké jest; není ale až posavad vědy hospodářství národního v tomto slova smyslu. Hospodářské zájmy národní nalezají uskutečnění buď činností občanskou buď státní. Zájmy takové rodí doba. Možná, že ve státu, v němž bydlí mimo národ vlastní větší menší část národa cizího, onen zapotřebí má zvláštní ochrany hospodářské oproti této; možná, že n. p. z národa domácího odvádí se hlavně dělnictvo, z menšiny cizí hlavně podnikatelstvo: pak nechce-li národ podlehnouti hmotné menšině a státi se za nynějšího věku vládnoucího hmotnosti porobencem její i v ostatních podmínkách života svého, musí hospodařiti národně a uskutečňovati hospodářské zájmy národní, jak působením občanským tak i státním.

Poněvadž k tomu soustava moje hlavní bře zřetel, liše se tím též od posavadních soustav politickohospodářských, proto jsem nazval dílo své „soustavou národního hospodářství politického“.

b) Soustavy věcné.

§. 91. α) Soustavy až posud známé.

Původní soustavy věcné podali nám Smith, Malthus, Ricardo a Carey. O všech bylo již mluveno v dějinách literatury, a bude ještě často jednáno v soustavě. Přece ale nebude neuzitečno, položití zde krátkou kritiku. Poslouží k lepšímu poznání zvláštního stanoviska práce mé.

Soustava Smithova zakládá se na záludném spolku všech světa národů (Universalunion), z kteréhož odvozuje nutnosť jak sverhované svobody tržby tak i neobmezené soutěži. Soustava jeho zůstane tak dlouho kapitálem prázdňikem, dokud neuskuteční se záměr králů Jiřího Poděbradského a Jindřicha IV. Krom toho nezná nižádných zákonů společenských, nýbrž pořádá poměry hospodářské vedlé zákonů přírodních a technických.

Malthus založil nauku svou na větě, že lidnatosti přibývá v poměru geometrickém, potravy ale v arithmetickém. Nauku tu doplnil Ricardo naukou zbudovanou na větě, že obdělával člověk původně půdu nejúrodnější, k zvláštní soustavě Malthuso-Ricardovou nazvané, kteráž není leč soustavou potlačování chudiny od bohatců, třídy závislé od nezávislé, porobené od porobující.

Soustavu tu vyvrátil, jak jsme nahoře viděli a důkladněji ještě uvidíme, Carey, čímž se stal hospodářství novověkému tím, čím jest Koprník nálezem svým hvězdářství: spůsobil totiž rozhodný převrat panujících náhledů. Oproti škole Malthuso-Ricardovské, učící, že by byl na světě takový nesouhlas, že daleko větší část lidstva byla by určena k rostoucí vždy porobě, a že by nižádného nebylo prostředku předejítí otroctví, do kteréhož by musela jednou upadnouti; — oproti nekřesťanské náuce této dokázal Carey podivuhodnou shodu zájmů společenských a objevil pravý názor, dle kteréhož jest svět dílem dokonalým, shodujícím se s moudrostí a dobrotou Tvůrce.

Ačkoliv uznávám velikost badatele tohoto, přec jsem vystavil soustavu svou vlastní, nikoliv snad z pouhého bažení po původnosti, alébrž z pevného přesvědčení, že pravda, na kteréž stavím, skutečně hodí se za základní kámen stavby, kteráž odolati musí veškerým útokům náhledů protivných.

§. 92. Soustava díla mého.

Pravda, na kteréž soustava má spočívat, jest:

„*Svoboda jest základem blahobytu*“. Pravdy z ní odvozené a kostru soustavy tvořící jsou: *Svoboda jest matkou jedinečnosti; jedinečnost zdrojem obchodu (intercourse ne commerce); obchod otcem blahobytu; blahobyt semenem svobody. Tak proudí u věčném oběhu síla, kteráž jest životní silou blahobytu lidského. Čím dokonalejší jest každá jednotlivá složka této výslednice, tím mocnější jest účinek její. Nejdůležitější složkou jest za věku našeho síla obchodu; nejnnutnější podmínkou dokonalosti jeho jest odstranění bezpráví obchodního, zvláště bezpráví páchaného třídou nezávislou na závislé; nevyhnutelnou cestou k cíli tomu jest sjednocení této a zabezpečení jí ochrany mocí politickou. Nemá-li owoce síl těch národu ustavičně býti odváděno jako elektrina hmotě neosamotěné, jest mu zapotřebí samotiče (isolatoru), kterýmž jest moc státní.*

Jak vidíš, milý čtenáři, nepovažují blahobyť lidský za stav, kterýž by se zjednatí dal dle šablony nějaké, platné vedlé náhledů

skorem všech hospodářů politických v též způsobě pro všechny národy; nýbrž za ovoce věčně věků vyvíjejícího se *procesu* společenského. Proto jsem nemohl považovati zákony hospodářské za zákony přirozené ve smyslu *přírodních*, kterémužto základnímu omylu Smithovu nevyhnul se ani Bastiat. Proto jsem též nemohl zákony hospodářské odloučiti naskrze od zákonů mravních. Nebo ačkoli končí úloha hospodářství politického tam, kde počíná úloha *vědy* vzdělanosti; přece nelze vzdělanost samu z hospodářství politického vyloučiti. Má tam místo dílem co rodička svobody a tudíž základní podmínky veškerého blahobytu lidského, dílem co všemocná pěstitelka nejdůležitější síly výrobné: ducha lidského. Má dvojí stránku, zahrnujíc v sobě osvětu a mravnost. Osvěta jest výkvětem ducha a ovocem poznávání pravdy. Na nejvyšším stupni jest u národa toho, kterýž nejdál pokročil v oboru věd, a nejlíp dovedl rozšířiti pravdy vědecké ve *všech* vrstvách společenských. Mravnost hledí k úmyslu a vůli lidské, obracuje mysl k ideálům, kterýchž vůle co vzorů svých šetříc nepodmíněné nabývá hodnoty. Jako jest mohutnost poznávací podstatnou známkou bytosti lidské, tak jest i vůle vlastní podstatou člověka. Těto se nikdy nemůže člověk vzdáti, nebo kdyby i přestal chtíti, nemohl by jinak než za vůli svou. Chtíti ale nemůže, aby si nepředstavoval obrazů svého chtění. Představiv si vzory vůle své, přinucen jest mimovolně k úsudku o hodnotě její. Jelikož tedy člověk stále chtíti a spolu o hodnotě vůle své souditi musí: jest stránka mravní co nejtůžejši sloučena s podstatou člověka.

Chceme-li tedy pozorovati hospodářství člověka skutečného, a nikoliv jako Smith nějaké bytosti smyšlené, musíme hleděti k oběma těmto stránkám přirozenosti jeho.

Divím se nedůslednosti ekonomistů, kteříž připustivše možnost rozdílu hospodaření lidského a zvířecího a uznavše, že hospodaření člověka vyniká nad zvířecí jedině tvářící silou ducha, přece učinili vědu jeho naukou učící toliko, jak mají býti vyrobeny, rozděleny a zpotřebeny hmotné statky bez všelikého ohledu na výrobnou sílu ducha. Duchem vynikl člověk nad ostatní tvory; v duchu musíme hledati hlavní zdroj blahobytu jeho. V soustavě uvidíme, kterak vlivem ducha povzneslo se hospodářství člověka nad zvířecí, kterak ubývalo nadvlády přírody tím více, čím více se vyvíjel, kterak byla nadvláda přírody nezlomitelná člověku osamělému, a kterak nadvládu tu zničil člověk založením pospolitosti, základního to kamene svobody. Samota jest domovem otroka přírody neboli di-

vocha; pospolitost jest kolébkou svobody a ducha. Duch procituje jen duchem. Mimo pospolitost procitnouti k životu duševnímu jest naprosto nemožno. V pospolitosti vzdělává se duch pokračováním, spojováním a dělbu práce k jedinečnosti duševní, kteráž s jedinečností tělesnou činí člověka zvláštním členem rodu neboli jedincem. Jedincové, nuceni jsouce připojovati se jeden k druhému vedlé zákona sebe zachování, musí se varovati, aby jeden druhému se nezasadil, a tím pramen jedinečnosti nevyschnul. Zákon přitažlivosti a odpuzivosti, jenž má všeobecnou platnost v přírodě, možná stopovati i v životě společenském. Co o životě společenském vůbec, platí o životě společenskohospodářském zvláště. Duch směřuje k samostatnosti, učí se ale milovati vzájemnost již v hospodářství občanském. Samostatnost a vzájemnost ustavičně zápasí, až vyrovnají se v hospodářství státním. Rovnost vzájemnosti jest láska; a uvidíme, že blahobyť společenský obce, obcí veškerých, obce světové zakládá se jedině na pravidlu křesťanském „miluj bližního jako sebe samého“, a že zákony hospodářství společenského v nižádném nejsou odporu se zákony všehomíra, jak dobře praví básník:

Ať se za své oko stydí,
zákonů kdo množství vidí;
duchovenstvo, tělstva vír,
zákon jeden má a mír.

